

Кваша Роман Сергійович,

науковий співробітник відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор філософії в галузі права;

Фещенко Олег Сергійович,

аспірант відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України

АГРЕСІЯ ТА НАСИЛЬСТВО В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ І КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Уже більше року триває війна, розпочата росією проти України. У стані *війни* відносини між державами характеризуються *насильством*, що є наслідком розриву мирних відносин. За статутем ООН оголошення і ведення війни, незалежно від будь-яких обставин і причин, є незаконним актом, що визнається *агресією*, і зумовлює відповідальність держави, винної у таких діях [1, с. 116–117]. З наведеного очевидно, що незалежно від того, як називає війну керівництво країни-агресора, вона є злочинним актом агресії. Крім того, беззаперечним є взаємозв'язок цих понять: війна, агресія, насильство.

На думку науковців, насильство є видом агресії особливої якості порівняно з агресією в природі та трапляється тільки в людському суспільстві. Насильство – окремих випадок по відношенню до ширшого поняття «агресія», бо має підставою тільки усвідомлені спотворені психічні стани людини [2, с. 90]. Тобто агресію вчені часто розглядають як біологічний феномен, а насильство – соціально зумовлений феномен. Поняття «агресія» при такому підході є змістовно більш широким, ніж насильство. Хоча існує і протилежна думка: будь-яка агресія – це насильство, але далеко не будь-яке насильство – це агресія [3, с. 47].

Водночас Кримінальний кодекс України (далі – КК) у статтях 43-1, 111-1, 114-2, 297, 435-1, 436-2 містить поняття *збройної агресії*. Також у двох статтях КК використане поняття *агресивної війни*: ст. 436 – Публічні заклики до *агресивної війни* або до розв'язування воєнного конфлікту, а також виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких дій з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів, ст. 437 – Планування, підготовка, розв'язування та ведення *агресивної війни*. Слід згадати і про новелу КК України, закріплену у ст. 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення *збройної агресії* Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників».

На думку науковців, злочин «агресивна війна» існує в двох вимірах: з точки зору міжнародного права та національного кримінального права. Українське кримінальне законодавство, описуючи злочинність актів агресії, вживає термін «агресивна війна», в міжнародному ж праві використовується термін «агресія» [4, с. 98]. Водночас вище наведена кримінально-правова термінологія, яка містить поняття збройної агресії.

Наявність в кримінальному законодавстві України двох складів злочинів, які створюють комплексне розуміння «злочини агресії» за національним кримінальним правом, а саме: пропаганда (ст. 436 КК), планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 КК) є результатом імплементації положень міжнародного права, які адаптовані в національне право [3, с. 206].

Трансформація російсько-української війни з «гібридної» (2014 рік) в «агресивну» (2022 рік) свідчить, що термін агресивна війна – цілком обґрунтований.

Водночас визначення поняття «агресивна війна» відсутнє в чинному КК. Коментуючи КК, вчені відзначають, що агресивна війна є лише одним із провів агресії. Уперше визнання агресивної війни злочином за міжнародним правом знайшло відображення у ст. 6 (а) Статуту Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі та ст. 5 (а) Статуту Міжнародного військового трибуналу для Далекого Сходу. Елементом агресивності війни, зокрема, визначена мета держави, яка розпочинає війну, окупувати чи завоювати територію іншої держави чи її частину.... [5, с. 1331].

Слід зауважити, що у судовій практиці здійснюється судове тлумачення поняття «воєнний конфлікт», що становить як поняття, альтернативне поняттю «агресивна війна», зміст публічних закликів згідно зі ст. 436 КК [6, с. 124].

Вияв насильства часто пов'язують із такою властивістю характеру як агресія. Агресія – це вид деструкції на рівні біологічної матерії (енергії), яку характеризують доцільність та обмеженість, обумовлені процесом еволюційного розвитку біологічних організмів [2, с. 89]. Слушну позицію висловлює О. К. Марін: якщо порівняти відсоток підтримки агресивної війни проти України у населенні московії та білорусі, можна висунути гіпотезу про те, що влада держави може розпочати агресивну війну та активно її провадити лише за наявності відповідного відсотку підтримки. Так, станом на березень 2022 року агресію проти України підтримувало понад 86% населення московії, натомість у білорусі ця частка складає заледве 20% населення [7, с. 210–211]. Отже, в контексті російсько-української війни є очевидним, що агресія – не виключно біологічний чинник, а цілком соціалізований результат інформаційно-пропагандистської діяльності злочинної влади держави рф. Агресія вкорінена у російське суспільство, яке схвалює, підтримує і живить безпрецедентно жорстоку, геноцидну

війну росії проти України. Можна говорити про *агресивну колективну свідомість*.

О. В. Григор'єва звужено формулює поняття агресії, яка знаходить свій прояв у злочинах насильницької спрямованості (кримінальної агресії), як суспільно небезпечної форми прояву десоціалізації особи, що пов'язана з протиправним, умисним заподіянням насильства з метою спричинення фізичних, психічних страждань, тілесних ушкоджень або позбавлення життя [8, с. 14]. За чинним законодавством поняття кримінально караного насильства має набагато ширший зміст, ніж запропонований авторкою.

Засновуючись на науковій теорії О. М. Костенка, вчені обґрунтовують розуміння основної причини існування насильства: агресія людини, скорегована комплексом сваволі й ілюзій. Агресія, у свою чергу, породжена симбіозом певних біологічних та соціальних особистісних характеристик. Перші є вродженими, другі – набуті в процесі соціалізації особи [9, с. 6].

Окремі науковці вважають насильство проявом агресії, відзначаючи, що фізичне насильство є крайньою формою, найбільш гострим і небезпечним її проявом [10, с. 7]. В проєкті Кримінального кодексу України містяться цілий розділ присвячено злочину агресії, в якій міститься, по суті, два склади злочину у статтях 11.3.2 «Злочин агресії» та 11.3.3. «Пропаганда агресивної війни» [11].

Отже, насильство та агресія є взаємопов'язаними кримінально-правовими поняттями, які мають ключове значення для дослідження змісту понять війна, агресивна війна, воєнна агресія, збройна агресія тощо.

Список використаних джерел

1. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид., перероб. і доп.. Київ, ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2012. 1020 с.
2. Шаблінський І. «Агресія» і «насильство» – поняття не тотожні. *Політичний менеджмент*. 2004. № 5. С. 82–91.
3. Смазнова І. С. Агресія і толерантність: філософсько-правовий дискурс : монографія. Одеса : Фенікс, 2019. 378 с
4. Денисов С. Ф., Кардаш С. К. Визначення поняття «агресивна війна» у кримінальному праві України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2012. № 3. С. 96–106
5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. За заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. 2-е вид., перероб. та доп. Київ: Дакор, 2008. 1428 с.
6. Гапончук В.В. Кримінально-правова протидія публічним закликам до вчинення злочинних дій: дис. канд. юрид. наук. Київ, 2021. 259 с.
7. Марін О. К. Кримінальна відповідальність за зловживання в інформаційній сфері: постановка проблеми. *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів*:

сучасні загрози та кримінально-правове регулювання : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 трав. 2023 р.) Харків : Право, 2023. С. 208–212.

8. Григор'єва О. В. Агресія та її прояв у злочинах насильницької спрямованості: дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2017. 209 с.

9. Ілікчієва К. І. Протидія насильству щодо жінок (кримінально-правові та кримінологічні аспекти): дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 216 с.

10. Бандурка А. М., Зелинский А. Ф. Вандализм. Харьков: Ун-т внутр. дел, 1996. 198 с.

11. Текст проекту нового Кримінального кодексу України станом на 14.09.2023 URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/09/14/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-14-09-2023.pdf>.

Колб Олександр Григорович,

професор кафедри кримінальної юстиції
Державного податкового університету, доктор
юридичних наук, професор;

Пирожик Олександр Веніамінович,

депутат Волинської обласної ради,
уповноважений з антикорупційної діяльності
комунального підприємства «Волинський
обласний фтизіопульмонологічний медичний
центр» Волинської обласної ради

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОБАЦІЙНИХ ПРОГРАМ ЩОДО ЗАСУДЖЕНИХ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Результати емпіричних досліджень та, зокрема, анонімних опитувань військовослужбовців, які несуть службу безпосередньо на лінії зіткнень з державою-агресором, свідчать про те, що у Збройних силах України все частіше, у силу об'єктивних та суб'єктивних обставин, які складаються, розвивається таке негативне явище, як військовий бюрократизм [1].

Сутність його полягає в тому, що замість того, щоб військовослужбовці просто виконували свої бойові обов'язки згідно штатного розпису, вони займаються не властивими для них функціями, що негативно впливає у тому числі й на бойову готовність військового підрозділу.

Серед таких «завдань» останнім часом на військовослужбовців покладено здійснення та реалізацію пробаційних програм щодо осіб, які мобілізовані на фронт. При цьому, такі функції виконують особи рядового та сержантського складу, хоча у відповідних службах пробації, які входять до складу Міністерства юстиції України, зазначені обов'язки покладені виключно на офіцерський склад [2].